

KINEMATOGRAFIYA SOHASIDA O‘ZBEKISTON SSR VA HINDISTON DAVLATLARINING O‘ZARO HAMKORLIGI

Qodirov Humoyun Abduraxmon o‘g‘li

O‘zbekiston Milliy universiteti tarix fakulteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada yaqin o‘tmish, O‘zbekiston SSR va Hindiston davlatlarining kinematografiya sohasidagi o‘zaro hamkorlik munosabatlari yoritilgan. Bunda SSSRning Hindiston bilan diplomatik munosabatlar o‘rnatishda O‘zbekiston roli haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: o‘zbek-hind madaniy aloqlari, festival, kinematografiya, delegatsiya, kino, kinoprokat

Abstract: This article covers the recent past, and the relations of cooperation between the Uzbek SSR and India in the field of cinematography. The role of Uzbekistan in the establishment of diplomatic relations between the USSR and India was discussed.

Key words: Uzbek-Indian cultural relations, festival, cinematography, delegation, cinema, film distribution

Аннотация: В данной статье освещаются недавнее прошлое, отношения сотрудничества между Узбекской ССР и Индией в области кинематографии. Обсуждалась роль Узбекистана в установлении дипломатических отношений между СССР и Индией.

Ключевые слова: узбекско-индийские культурные связи, фестиваль, кинематография, делегация, кинематограф, кинопрокат.

1. Kirish: SSSRning Hindiston bilan diplomatik munosabatlar o‘rnatishda O‘zbekiston bog‘lovchi vazifasini bajargan. O‘zbekiston va Hindiston davlatlarning o‘zaro munosabatlarida madaniy soha muhim o‘rin tutgan. Jumladan, kinematografiya sohasida O‘zbekiston va Hindiston davlatlari orasida katta madaniy almashinuvlar yuz berdi. Hamkorlikda o‘tkazilgan kinofestivallar nafaqat do‘stona munosabatlarni o‘rnatishda, balki ikki tomonlama hamkorlik, o‘zbek va hind kino mahsulotlarining ikki mamlakatda mashhur bo‘lishiga ham zamin yaratdi.

2. Adabiyotlar sharhi: Kinematografiya siyosiy va ilmiy targ‘ibot ishlarini olib borishda muhim vositalardan biri hisoblanadi. Shuningdek, kinematografiya davlatlar o‘rtasida diplomatik munosabatlarni o‘rnatishda, xalqlarning o‘zaro madaniy aloqalarida ham asosiy rolni o‘ynaydi. Kinematografiya sohasida O‘zbekiston SSR va Hindiston davlatlarining o‘zaro hamkorligi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida asosiy mavzulardan biri bo‘lib kelgan (Ra‘no Boboxo‘jayeva, Shodmon Hayitov, Sevara

Po'latova, Nina Kochelyayeva, Ulug'bek Soliyev, Abdug'affor Qirg'izboyev, Alisher Sahiboyev, Shahlo Qurbonova, Sergey Lunev, Sergey Bratchikov).

3. Tadqiqot natijalari: O'zbekiston bilan Hindiston o'rtasidagi munosabatlar bir necha ming yillik tarixga ega. Jumladan, sobiq sovet ittifoqi davrida Hindistonning birinchi bosh vaziri Javoharlar'1 Neru 1955-yil 7–23-iyun kunlari Sovet ittifoqiga davlat tashrifi chog'ida Toshkent va Samarqandda bo'lgan. U 1961-yil 6–12-sentyabrdagi davlat tashrifi chog'ida Toshkentga yana tashrif buyuradi [1, 320-bet] [2].

Shuningdek, O'zbekiston va Hindiston o'rtasida madaniy sohada keng ko'lamli munosabatlar o'rnatilgan. Jumladan, 1953–1964-yillari kinematografiya sohasida keng hamkorlik ishlari olib borildi. 1953-yil oxiri — 1954-yil boshida sobiq SSSRning Kino va kinoprokat bosh boshqarmasi 1954-yil avgustida hind filmlarining birinchi festivaliga tayyorgarlikni boshlab yuboradi. Tomoshabinlariga „Ikki tanob yer“ („Do Bigha Zamin“, rejissyor Bimal Roy) va „Sargardon“ („Rahi“, rejissyor Xoja Ahmad Abbos) filmlarini namoyish etish belgilab olinadi [3, 10-bet]. Yana Hindiston bilan beshta badiiy filmlarni namoyish etish bo'yicha muzokaralar olib borilgan.

1954-yil o'tkazilgan kinofestivalga Xoja Ahmad Abbos boshchiligidagi 16 kishidan iborat hind delegatsiyasi shu yilning 21-sentyabrida tashrif buyurishadi. Delegatsiya tarkibida hind kinosining mashhur namoyandalari rejissyor va aktyor Raj Kapur, rejissyor Chatan Anand, aktrisa Nargis, rejissyor va prodyuser Bimal Roy ham bor bo'lgan.

1954-yil 21-sentyabrdan 1-oktyabrgacha Hindiston delegatsiyasi Moskvada bo'ldi. 23-sentyabr kuni Kinolar uyida hind filmlari festivalining tantanali ochilish marosimi bo'lib o'tadi. Delegatsiya Moskvadan tashqari bir oy davomida Leningrad (hozirgi Sankt-Peterburg) va Toshkent shahrida ham bo'lishadi. 1954-yil 7-oktyabrda hind delegatsiyasi Toshkent shahriga kelishadi. Uchrashuvdan so'ng delegatsiya a'zolariga O'zbekiston SSR Ministrlar soveti tomonidan „Sovet O'zbekiston“ va „O'zbek raqs ustasi“ (Toshkent kinostudiyasi mahsuloti) filmlari namoyish etildi. Shuningdek, delegatsiya a'zolari shahardagi San'at muzeyi, Alisher Navoiy nomidagi milliy kutubxona, Alisher Navoiy nomidagi opera va balet teatrida „Gulsara“ operasi va „Balerina“ baletiga tashrif buyurishgan. Tashrif yakunida delegatsiya a'zolariga milliy liboslar: erkaklarga o'zbek zar to'nlari, do'ppilar, ayollarga xonatlas, zardo'zli do'ppilar sovg'a qilingan. 1954-yil 20-oktyabrda delegatsiya tashrifi nihoyasiga yetib, Hindistonga qaytib ketadi [4].

1958-yilda Osiyo va Afrika mamlakatlarining I xalqaro kinofestivali bo'lib o'tadi. Festival 20-avgustdan 3-sentyabrga qadar Toshkent shahrida bo'lib o'tgan (SSSR Madaniyat ministrligining 1958-yil 13-iyundagi 421-sonli buyrug'iga asosan). Festivalga 22 ta mamlakatning kino sohasi vakillari ishtirok etishgan.

Keyinchalik delegatsiya a'zolari ta'kidlaganidek, kinofestival „Kinofestivalning ishtirokchi mamlakatlari o'rtasidagi do'stona aloqalarni mustahkamlash va

kengaytirishda hamda butun insoniyat farovonligi va taraqqiyoti yo'lida dunyo tinchligi uchun kurashishda kinematografiya sohasida o'zaro tajriba almashishga" jiddiy hissa qo'shdi [4].

Toshkentda yig'ilgan 22 ta mamlakat vakillari kinofestivalni yuksak darajada tashkil etgani, ishtirokchilarni do'stona qabul qilgani uchun O'zbekiston hukumatiga o'z minnatdorchiliklarini bildirdi. Aynan shu davrda Toshkent tinchlik va do'stlik timsoliga aylandi.

1958-yilgi xalqaro kinofestival hind kinematografiyasining namoyandalarida katta va ijobiy taassurot qoldirdi. Bu esa kelgusida hind kinostudiyalarining Markaziy Osiyo kinostudiyalari bilan mustahkam aloqalar o'rnatishiga sabab bo'ldi. O'zbek va hind xalqi orasida kinofestivallar har yili kutiladigan hodisaga aylandi [5, 106-bet].

XX asrning 60-yillarida sovet hokimiyatining Sharqda olib borgan diplomatik munosabatlarida O'zbekistonning asosiy o'rin egallashi tufayli O'zbekistonning Hindiston bilan amaliy va madaniy munosabatlar o'rnatishida muhim ahamiyatni kasb etdi. Bu vaqtda Toshkent nafaqat mintaqaning madaniy markaziga, balki siyosiy xarakterdagi muhim xalqaro tadbirlarni o'tkazishda asosiy maydonga aylandi. Misol uchun, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Amerika va Sovet Ittifoqi shafeligi ostida 1966-yil 10-yanvarda Toshkentda Hindiston bosh vaziri Lal Bahodur Shastri va Pokiston prezidenti Muhammad Ayub Xon o'rtasidagi tarixiy uchrashuv bo'lib o'tadi [6]. Konferensiyada „Toshkent deklaratsiyasi“ imzolanishi, Hindiston va Pokiston o'rtasida urushni to'xtatilishiga, oralaridagi sovuq munosabatni yakunlashga sabab bo'lgan.

Ushbu muhim xalqaro uchrashuvlar Toshkentda yangi madaniy tadbirlarni qilish imkoniyatini berdi. 1968-yilda O'zbekistonning o'sha paytdagi davlat rahbari Sharof Rashidov tashabbusi bilan Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasi mamlakatlarining Toshkent xalqaro kinofestivali o'tkaziladi. Kinofestival ikki yilda bir marta, hech qanday ko'rik-tanlov va g'oliblik o'rinlarisiz „Tinchlik, ijtimoiy taraqqiyot va xalqlar erkinligi uchun!“ shiori ostidan o'tkazilgan.

Festivalning bosh maqsadi: kino san'atining eng yaxshi asarlarini aniqlash, o'zaro hamkorlikni rivojlantirish va xalqlar o'rtasidagi do'stlikni mustahkamlash bo'lgan. Festival raqobatbardosh bo'lmagan bo'lib, filmlar tomosha natijalariga ko'ra turli jamoat tashkilotlarining mukofotlari, esdalik medallari bilan Alisher Navoiy nomidagi opera va balet teatri sahnasida tantanali ravishda topshirilgan.

Daslab Osiyo, Afrika mamlakatlarining kino yutuqlarini ko'rib chiqish sifatida tashkil etilgan festival 1984-yilda Lotin Amerikasi mamlakatlarini jalb etishi tufayli o'z doirasini yanada kengaytiradi. Masalan, 1968-yilda Toshkentda bo'lib o'tgan I xalqaro kinofestivalida 49 ta mamlakat va xalqaro tashkilotlar ishtirok etgan bo'lsa, 1984-yilda bo'lib o'tgan VIII kinofestivalda ishtirokchilar soni 100 taga yetdi. Jahon kinosi festivalining jozibasi, kuchi, mashhurligi, birinchi navbatda, dolzarbligi va keng

qamrovliligi, festivalning „Tinchlik, ijtimoiy taraqqiyot va xalqlar erkinligi uchun!“ shiori bilan yaqqol ifodalanadi [7, 83-bet]. Festival 1988-yilgacha o‘tkazib kelindi.

Shu davrda suratga olingan „Laylak keldi, yoz bo‘ldi“ (1966-yil, rejissyor Ali Hamroyev), „Mehribonlik“ („Nazokat“, 1966-yil, rejissyor Elyor Ishmuhamedov), „Sevishganlar“ (1969-yil, rejissyor Elyor Ishmuhamedov) [8, 563-bet], „Ulug‘bek yulduzi“ (1964-yil, rejissyor Latif Fayziyev), „O‘tgan kunlar“ (1969-yil, rejissyor Yo‘ldosh A‘zamov), „Osiyo ustida bo‘ron“ (1964-yil, rejissyor Komil Yormatov), „Toshkent — non shahri“ (1968-yil, rejissyor Shuhrat Abbosov), „Sen yetim emassan“ (1962-yil, rejissyor Shuhrat Abbosov) sovet kinosining oltin fondida joy olishdi.

Bundan tashqari, rejissyorlar Elyor Ishmuhamedov va Odelsha Agishevning „Dahoning yoshligi“ (1982-yil) SSSR Davlat mukofotiga sazovor bo‘lgan rejissyor Ali Hamroyevning „Inson qushlar ortidan boradi“ filmi (1975-yil) 1976-yilda Dehli xalqaro kinofestivalida „Kumush tovu“ mukofoti bilan taqdirlangan [Yuqoridagi manba, 563-bet].

Yana shuningdek, rejissyorlar Latif Fayziyev va Umesh Mehra hamkorligida „Ali bobo va qirq qaroqchi sarguzashtlari“ („Alibaba Aur 40 Chor“, 1979-yil) [Yuqoridagi manba, 563-bet] [9, 72-bet], „Sevgi afsonasi“ („Sohni Mahiwal“, 1984-yil), „Ovchi“ („Shikari“, 1991-yil) kabi o‘zbek-hind filmlari suratga olingan [Yuqoridagi manba, 73–74-bet].

4. Xulosa: O‘zbekiston va Hindiston mamlakatlarining kino sohasidagi hamkorligi bosqichma-bosqich ravnaq topib borishiga imkon berdi. Bu davrda qo‘shma loyihalar, badiiy filmlar ham o‘zbek va hind kinoijodkorlari uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochdi. Ikki mamlakatda bo‘lib o‘tgan festival davomida hamkorlik doirasidagi loyihalar takomillashtirildi. Unda aniq takliflar ilgari surilib, keyingi rivojlanish bosqichiga asos bo‘ldi. Hind filmlarini o‘zbek tiliga tarjima qilinib, O‘zbekistondagi kinoteatrlarda namoyishi qaytadan tiklandi va bu o‘zgarishlar ikki xalq o‘rtasidagi munosabatlar rivojiga o‘z ta’sirini ko‘rsatdi. Shuningdek, soha mutaxassislari Hindistondagi kino ishlab chiqaruvchi kompaniyalar taklif etadigan xizmatlar bilan ham tanishib bordilar.

Iqtiboslar/Refences/Сноски

1. Sahai, Shrinath. [The Delhi Declaration, Cardinal of Indo-Soviet Relations: A Bibliographical Study](https://books.google.co.uz/books/about/The_Delhi_Declaration_Cardinal_of_Indo_S.html?id=r3lhRuOJamwC&redir_esc=y). — New Dehli: Mittal Publications. 1990 — 334 bet / https://books.google.co.uz/books/about/The_Delhi_Declaration_Cardinal_of_Indo_S.html?id=r3lhRuOJamwC&redir_esc=y
2. [Nehru’s Soviet sojourn](https://www.thehindu.com/features/magazine/nehru-soviet-sojourn/article7407454.ece). The Hindu. / <https://www.thehindu.com/features/magazine/nehru-soviet-sojourn/article7407454.ece>
3. Макарова Т. Фестиваль индийских фильмов // Огонёк. — 1954. — №40. С. 10

4. Соколова Ю. Кинофестивали как форма советско-индийских культурных связей 1953–1964 гг. Ученые записки. – 2021. – № 3 (59). / <http://scientific-notes.ru/magazine/archive/number/182>
5. Абдурашидов Г. Дружба во имя мира // Звезда Востока. – 1956. – №7. С. 106
6. [Was Mr Shastri murdered.](http://www.bbc.co.uk/blogs/thereporters/soutikbiswas/2009/08/was_mr_shastri_murdered.html) [bbc.co.uk.](http://www.bbc.co.uk/blogs/thereporters/soutikbiswas/2009/08/was_mr_shastri_murdered.html) / https://www.bbc.co.uk/blogs/thereporters/soutikbiswas/2009/08/was_mr_shastri_murdered.html
7. Касымов А. Советский Узбекистан на международной арене // Общественные науки в Узбекистане. – 1984. – №10. С. 83
8. Меликузиев И. М., Юлдашев Э. С. История и развитие узбекского искусства кино // Молодой ученый. – 2016. – №19. С. 563
9. Salazkina, Masha. [Soviet-Indian Coproductions: Alibaba as Political Allegory.](https://spectrum.library.concordia.ca/id/eprint/978004/1/Soviet-Indian_coproductions_proofs.pdf) [Cinema Journal.](https://spectrum.library.concordia.ca/id/eprint/978004/1/Soviet-Indian_coproductions_proofs.pdf) 49 (4). P. 72–74 / https://spectrum.library.concordia.ca/id/eprint/978004/1/Soviet-Indian_coproductions_proofs.pdf